

Şanlıurfa ve Diyarbakır'daki Kırsal Yerleşim Bölgelerinde Yer Alan Geleneksel Yapıların Pazarcık ve Elbistan Depremleri Sonrası Hasar Durumlarının Belgelenmesi

Prof. Dr. Neslihan Dalkılıç

Dicle Üniversitesi

Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde geleneksel yapı yoğunluğunun fazla olduğu, belgeleme çalışması yapılmış olan geleneksel kırsal yerleşimlerin deprem sonrasındaki hasar durum tespitinin yapılarak yapılarındaki hasar türlerinin belirlenmesi ve deprem öncesi/sonrası durumlarının değerlendirilmesi çalışmanın ana hedefidir.

Geleneksel kırsal yerleşimler; bulundukları yörenin iklim ve topografya gibi çevresel özellikleri ile uyumlu, toplumun inançlarını, geleneklerini, yaşam kültürünü ve ekonomik yapısını yansıtan özgün mimari değerlere sahip alanlardır. Kendine özgü bir karakter taşıyan bu yerleşimlerde, son yıllarda yaşanan köyden kente göç, sanayinin, yaşam ve üretim şeklinin değişimi gibi çeşitli sebeplerle nüfus hızla azalmış ve bu alanlar hızlı bir bozulma sürecine girmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi tarihi kent merkezleri kadar kırsal yerleşim alanları ile de dikkati çekmektedir. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerindeki bazı kırsal yerleşim yerlerinde geleneksel nitelikteki alanların bir kısmı varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. 2020-2022 yılları arasında Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın kırsal yerleşim alanlarında akademik çalışmalar ve belgeleme çalışmaları yapılmış, bazı köylerdeki geleneksel yapılar detaylı olarak incelenmiştir.

Afet, insanlar için fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen, etkilenen topluluğun yerel imkân ve kaynaklarını kullanarak baş edemeyeceği doğal veya insan kökenli olayların sonuçlarıdır. Afet "bir olayın kendisi değil doğurduğu sonuçtur" şeklinde tanımlanıyor. Ülkemizde arka arkaya yaşanan depremler; 06/02/2023 tarihi saat 04:17'de, merkez üssü Kahramanmaraş Pazarcık ilçesi 7.8 şiddetinde olduğu tespit edilen deprem ile aynı tarihte merkez üssü Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesi ve 7.6 şiddetinde olduğu tespit edilen deprem, kent merkezinde olduğu kadar kırsal alanlarda da yıkıcı etkilere sebep olmuş, Şanlıurfa ve Diyarbakır dâhil 11 ili etkilemiş ve bu bölgeler afet bölgesi olarak ilan edilmiştir. Ayrıca, 20.02.2023 tarihinde akşam saatlerinde Hatay'da yaşanan 6.4 şiddetindeki deprem de yine bölgede yoğun bir şekilde hissedilmiştir.

Çalışma bölgesi olarak seçilen kırsal yerleşimlerde yer alan yapıların rijit yığma sistemler olmaları ve ağır yapılar olmaları nedenleriyle yatay kuvvet olarak kabul edilen deprem yüklerinin, yapı üzerindeki etkisi çok büyük olur. Bu yapıların, özellikle ağırlık merkezleri ile rijitlik merkezlerinin çakışmaması durumunda, deprem yükleri ile yapılarda burulma etkileri oluşur. Yapının temel sistemi, temel ve zemin ilişkisi ve zemininin durumu da yapıların depremden etkilenme büyüklüğünü etkiler. Yığma yapının deprem karşısında göstereceği davranış kullanılan yapı malzemesine göre; taş, tuğla, kerpiç ya da ahşap malzeme olmasına göre farklılık gösterir. Deprem sonrası yığma yapı elemanlarında da temeller, duvarlar, lento ve kemerler, tonozlar, kubbeler, sütun ve ayaklarda, derz açılması, çatlak, parça kopması, deformasyon, yıkım gibi çok çeşitli hasarlar oluşabilir.

Kahramanmaraş Depremi, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde kent merkezinde olduğu kadar kırsal alanlarda da yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Deprem sonrası kırsal yerleşimlerde yer alan, farklı yöresel malzemeden (kerpiç, taş, ahşap) üretilmiş geleneksel yapıların depremden ne kadar etkilendiklerinin incelenmesi ve hasar tespitinin yapılması amacıyla, deprem öncesi incelenen köylerde çalışma yapılması planlanmıştır.

Bu sebeple aşağıda sıralanmış olan daha önce belgeleme çalışması yapılmış olan kırsal yerleşimler çalışma alanı olarak seçilmiştir:

- Germuş Köyü/Dağeteği Mahallesi (Haliliye İlçesi, Şanlıurfa) – Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Soğmatar Antik Kenti/Yağmurlu Köyü (Eyyübiye İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Şuayb Antik Şehri/ Köyü (Harran İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Harran Suriçi Bölgesi (Harran İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Bazda Mağaraları (Harran İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Aşağıderen Höyüğü (Harran İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Andaç (Hora) Höyüğü (Harran İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Türkmenören Yerleşimi (Bozova İlçesi, Şanlıurfa) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar ağırlıkta
- Karaçalı (Tilalo) Köyü (Sur İlçesi, Diyarbakır) – Kerpiç malzeme ile inşa edilmiş kuş evleri (boranhaneler) ağırlıkta
- Erimli (Simaki) Köyü (Sur İlçesi, Diyarbakır) - Yöresel malzeme ile inşa edilmiş geleneksel yapılar (kerpiç evler ve boranhaneler ağırlıkta)